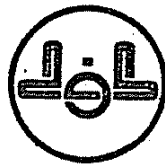

DIYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI
YAYINLARI

DIYANET DERGİSİ

DİNİ, İLMİ, EDEBİ ÜÇ AYLIK DERĐİ

OCAK-ŐUBAT-MART 1986

CİLT : XXII - SAYI : 1

EBÛ DÂVÛD VE SÛNEN'İ

Durak PUSMAZ
Haseki Eğitim Merkezi
Eğitim Uzmanı

I. İsim, neseb, doğum yeri ve yılı :

Büyük muhaddis ve "Sünen" sahibi Ebû Dâvûd'un isim ve nesebi şöyledir: Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddâd b. Amr b. İmran el-Ezdî es-Sicistânî. (1)

Görüldüğü gibi müellifimizin ismi Süleyman, babasının ismi el-Eş'as dedesinin ismi de İshak'tır. Ebû Dâvûd, müellifimizin künyesi olup bununla meşhur olmuştur. İbn Asâkir ve İbn Hacer'in naklettiğine göre büyük babalarından olan İmran, Hz. Ali ile beraber Sıffin savaşına katılmış, şehid edilmiştir. (2)

Ezd, Yemen'de meşhur bir kabile olup Ebû Dâvûd öz araptır. (3)

Sicistan'a gelince, Yakut bunun Herat'ın kuzeyinde geniş bir vilayet olduğunu belirtir. (4). Şimdi Sicistan, Afganistan'ın güney kesiminde İran ile Afganistan arasındaki hudut bölgesindedir. Alanın 7006 km² olup bunun 2847 km² İran arazisine ve 4159 km²'i de Afganistan arazisine aittir. (5)

Ebû Dâvûd hicri üçüncü asrın başında (202/817) de Sicistan'da doğmuştur.

II. Yaşadığı asır :

Ebû Dâvûd biraz önce belirttiğimiz gibi hicri üçüncü asrın başlarında dünyaya gelmiş ve bu asrın son çeyreğinde vefat etmiştir. Bu asır İslâmî ilimlerin altın çağı kabul edilir. Bu asırda hadis, fıkıh, şiir ve edebiyat sahasında büyük bilginler yetişmiştir. Şöyleki :

Yahya b. Maîn (ö. 234),
Ahmed b. Hanbelî (ö. 241),
Muhammed b. İsmail el-Buhârî (ö. 256),
Eb'l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kuşeyrî (ö. 261),
Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizî (ö. 279),
Ebû Abdırrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâf (ö. 303) gibi büyük muhaddisler,
İbrahim b. Yahya el-Müzenî (ö. 264), er-Rebî' b. Süleyman (ö. 270) ve Dâvûd b. Ali ez-Zâhîrî gibi fakihler;

(1) İbn Hallikan, Vefeyât, II, 404; Zirikî, el-A'lâm, III, 182.

(2) Muhammed es-Sabbâğ, "Dirâsetün mühimme fi Ebi Dâvûd ve Sünenih", Mecelletü'l-Buhûsi'l-İslâmiyye. c. 1, sayı, 1, s. 257.

(3) M.es-Sabbâğ, a.g. mkl., s. 254.

(4) Ya'kût, Mu'cemü'l-Büldân, V, 37-38.

(5) İ.A., X, 715; el-Müncid fi'l-A'lâm, s. 263.

Ali b. el-Cehm (Ö. 249), İbnü'r-Rûmi (Ö. 283), el-Bahtûri (Ö. 284) ve İbnü'l-Mu'tez (Ö. 296) gibi şâirler;

el-Müberred (Ö. 285), İbn Kuteybe (Ö. 276), el-Câhız (Ö. 255), el-Ferra ve diğerleri gibi büyük edebiyatçılar hep bu dönemde yetişmişlerdir.

Hiç şüphesiz ki Ebû Davûd da bu dönemde yaşayan büyük bilgin, büyük muhaddis ve parlak simalardan biridir. Bu asır İslâm medeniyetinin olgunlaşmış meyvelerini vermeye başladığı bir dönemdir.

Ebû Dâvûd, Abbâsilerin hakimiyetleri döneminde şu halifeler zamanında yaşamıştır: el-Me'mûn (198-218), el-Mu'tasım (218-227), el-Vâsık (227-232), el-Mütevekkil (232-247), el-Muntasır (247-248), el-Müstein (248-251) et-Mu'tez (251-255) el-Mühtedî (255-256), el-Mu'temîd (256-279).

Müellifimiz, Abbâsî devletinin zayıflayıp dağılmaya başladığı bir dönemde yaşamış ve acı-tatlı bir çok olaya şahid olmuştur. Horasan'da Hâricîlerin ayaklanması, aynı bölgede daha sonra Tahirîler devletinin kurulması, batıl bir mezhep olup yine Horasan'da gelişen Hurremî harekâtının başına geçen Bâbek'in isyanı, Bâbek'i destekleyen Bizans'a karşı savaş açılması, Basra dolaylarında Zencilerin isyanı, Mısır'da Tolonoğulları Devleti, İran'da Saffârî Devleti ve Mâverâün-Nehr'de Samanoğulları Devletinin kurulması hep bu dönemde olmuştur.(6)

III. İlimi :

a — Seyahatları :

Müellifimiz ilk tahsilini memleketinde yaptıktan sonra o zamanlar yapılageldiği gibi ilim tahsili ve hadis öğrenmek için zamanının ilim merkezlerine gitmiş, ünlü bilginlerden ilim öğrenip hadis rivayet etmiştir. Kaynaklarda belirtildiğine göre Ebû Dâvûd Horasan, Rey, Herat, Tarsus, Kûfe, Bağdat, Basra, Hicaz ve Mısır gibi yerlere ilim tahsili için seyahatlar yapmıştır.(7)

Ebû Dâvûd bu ilim merkezleri içerisinde özellikle şu şehirlerde çokca kalıp ilimle işigal etmiştir :

1 — **Sicistan:** Daha önce belirttiğimiz gibi Ebû Dâvûd'un içerisinde doğup büyüdüğü yerdir.

2 — **Kûfe :** Hatib el-Bâğdâdî'nin belirttiğine göre Ebû Dâvûd Kûfe'ye ondokuz yaşında iken hicrî 221 de gitmiştir.(8)

3 — **Bağdat :** Ebû Dâvûd Bağdat'a defalarca gitmiş, Ahmed b. Hanbel'den hadis dersi almıştır. En son olarak Bağdat'a hicrî 271 yılında, vefatından dört sene önce gitmiştir.

4 — **Tarsus :** Ebû Dâvûd, Tarsus'da yirmi sene kalıp dört bin hadis yazdığını söylemiştir.(9)

(6) bk. Bahriye Uçok, İslam Tarihi Emevîler Abbâsiler, Ank. 1968, s. 98 ve dev.

(7) İbn Hallikan, Vefeyât, II, 404; Zirikî, el-A'lâm, III, 182.

(8) M.es-Sabbâğ, a.g. mkl., s. 255 (Tarihu Bağdad, IX, 55 den naklen)

(9) M.es-Sabbâğ, a.g. mkl., s. 273.

5— Basra : Ebû Dâvûd, Basra'ya zamanın halifesi el-Mu'temid (Ö. 279) in kardeşi Emîr Ebû Ahmed el-Muvaffak (Ö. 278) in isteği üzere gitmiş, ömrünün sonuna kadar orada kalmıştır. (10) Ebû Dâvûd'un Basra'ya gidiş sebe- bini ileride anlatacağız.

b — Hocaları :

Ebû Dâvûd'un kendilerinden hadis öğrenip naklettiği hocalarının sayısı —İbn Hacer (Ö. 852/1449) in naklettiğine göre— üçyüz civarındadır.(10) Muhammed Muhyiddin Abdülhamid "Sünen-i Ebî Dâvûd" un mukaddimesinde onun hocaları içerisinde 49 tanesinin ismini verir. Bunların hepsini burada say- mamız bu çalışmanın hududunu aşar. Biz bunlardan bir kaç tanesini belirt- mekle yetineceğiz: Ahmed b. Hanbel (Ö. 241), Yahyâ b. Main (Ö. 233), Os- man b. Ebî Şeybe (Ö. 239), Kuteybe b. Câid (Ö. 240), Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebi (Ö. 221), Müsedded b. Müserhed (Ö. 228), Ebû Seleme Mûsâ b. İs- mail et-Temîmî (Ö. 223), Muhammed b. Beşşar (Ö. 252), Züheyr b. Harb (Ö. 234) (11), Muhammed b. el-Müsennâ (Ö. 252), Muhammed b. el-Alâ' (Ö. 248), Nasr b. Ali (Ö. 250), Hennad b. es-Seriy (Ö. 243), Muhammed b. İsâ (Ö. 224), Muhammed b. Hatem (Ö. 249), Yezid b. Halid er-Remli (Ö. 232), Hayve b. Şüreyh (Ö. 224), Saïd b. Mansûr (Ö. 227), Halef b. Hişam (Ö. 227), Amr b. Avn (Ö. 225), Vehb b. Bakıyye (Ö. 239), İbrahim b. Halid (Ö. 240), Süley- man b. Dâvûd (Ö. 253) ve diğerleri.(12)

c — Talebeleri :

Ebû Dâvûd'dan bir çok kimse hadis tahsil edip rivayet etmiştir. Bunları iki kısma ayırmak mümkündür :

1 — Ebû Dâvûd'dan hadis tahsil edip muhtelif zaman ve yerlerde öğren- dikleri hadisleri rivayet edenler. Bunların meşhurları şunlardır:

aa — Ahmed b. Hanbel (Ö. 241) : Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd'un ho- calarından olduğu gibi aynı zamanda ondan bir hadis rivayet etmiştir ki Ebû Dâvûd bununla iftihar ederdi.(13)

bb — Ebû İsâ Muhammed b. İsâ et-Tirmizi (Ö. 279)

cc — Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâi (Ö. 303)

dd — Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. Hârûn el-Hilâl

ee — İsmail b. Muhammed es-Saffar (Ö. 341)

ff — Ebû Bekr b. Dâvûd el-Isfehâni

gg — Ebû Avâne el-Isferâyini (Ö. 316)

hh — Zekerıyyâ es-Sâci (Ö. 307)

ii — Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed ed-Dûlâbi (Ö. 310)

(10) bk. Tenzibü't-Tehzib, IV, 172.

(11) Aynı zamanda Buhârî'nin hocalarından olan bu zatın "Kitâbu'l-İlm" adlı eserini S. Tuğ tarafından tahkik ve tercüme edilerek neşretmiştir (İst. 1984).

(12) Ebû Davûd, Sünen, I, 4-8 (Mukaddime)

(13) İbn Hacer el-Askalâni, Tehzibü'l-Tehzib, IV, 171; Ebû Davûd, Sünen, I, 8.

JJ — Muhammed b. Nasr el-Mervezi (Ö. 294)

kk — Ebû Bekr Muhammed b. Yahyâ es-Sûlî (Ö. 335) (14)

2 — Ebû Dâvûd'un "Sünen" ini rivayet eden talebeleri : Bunlardan ileride Sünen'i hakkında bilgi verirken bahsedeceğiz.

d — İlmî Kudreti :

Ebû Dâvûd, islâmî ilimlerin bir çok sahasında mütehassis olup özellikle hadis sanasında temayüz etmiş büyük bir bilginidir. Haklı olarak kendisine el-İmam, el-Hâfız ve el-Muhaddis ünvanları verilmiştir. Gerek hayatında ve gerekse ölümünden sonra bir çok bilgin onun ilmî üstünlük ve kudretini takdir etmişler, hayranlıklarını ifade etmişlerdir. Muhaddislerden Mûsâ b. İbrâhim onun hakkında: "Ebû Dâvûd dünyada hadis için, âhirette de cennet için yaratılmıştır. Ondan daha faziletli birini görmedim." (15) diyerek hem onun üstün hadis bilgisini, hem de zühd ve takvasını ifade etmiştir. Ebû Dâvûd meşhur eseri Sünen'ini yazdığı zaman İbrahim el-Harbî : "Dâvûd peygambere demir yumuşatıldığı gibi Ebû Dâvûd'a hadis kolaylaştırılmıştır." (16) diye takdirlerini belirtmiştir.

Nakledildiğine göre bir defa Sehl b. Abdullah et-Tüsterî, Ebû Dâvûd'a gelip :

"— Ey Ebû Dâvûd! İş'e Sehl b. Abdullah seni ziyarete geldi." dedi. Ebû Dâvûd onu selamlayarak içeri alıp oturttu. Sehl :

— Ey Ebû Dâvûd! Benim sizden bir arzum var, dedi. Ebû Dâvûd:

— Nedir o? dedi. Sehl :

— Mümkünse bunu yapacağını söyler misin? Dedi. Ebû Dâvûd :

— Mümkünse istediğini yerine getiririm, deyince, Sehl :

— Öyle ise Resûlullah (s.a.v.) den hadis nakleden dilini çıkar da öpeyim, dedi. Bunun üzerine Ebû Dâvûd dilini çıkarttı, Sehl öptü. (17)

El-Hâkim en-Nisâbüri de onun hakkında: "Hiç tartışmasız Ebû Dâvûd zamanının hadiscilerinin imamıdır." (18) demiştir.

Ebû Dâvûd sadece muhaddis değil aynı zamanda fıkıhda da söz sahibi bir bilginidir. Ebû İshak eş-Şîrâzî "Tabakatü's-Şîrâzî" isimli eserinde Ebû Dâvûd'u Ahmed b. Hanbel'in ashabından olan fukaha tabakasından saymıştır. (19)

IV. İctimâî durumu ve devlet adamları yanındaki değeri :

Ebû Dâvûd daha hayatta iken benzeri az bulunur bir şöhret kazanmıştı. Kendisinden hadis öğrenmek üzere her taraftan talebeler akın edip geliyordu. Ebû Dâvûd'un bu şöhretinden yararlanmak isteyen Halife el-Mutemid (Ö. 279/892) in kardeşi Emir Ebû Ahmed el-Muvaffak, onu Bağdat'ta evinde ziyaret

(14) İbn Hacer el-Askalânî, a.g.e., IV, 170-171; Ebû Dâvûd, Sünen, I, 8-9

(15) İbn Hacer el-Askalânî, Tehzîbü't-Tenzîb, IV-172.

(16) İbn Hacer el-Askalânî, a.g.e., IV, 172; Ebû Dâvûd, Sünen I, 12.

(17) İbn Hacer, a.g.e., IV, 172; İbn Hallikan, Vefeyât, II, 404-405

(18) M.es-Sabbağ, a.g. mkl., s. 259.

(19) İbn Hallikan, Vefeyât, II, 404.

ederek, zenci ayaklanması neticesinde harap olan ve halkı dağılan Basra'nın yeniden mamur hale gelmesi için orada yerleşip ikamet etmesini istemişti. Olayı Ebû Dâvûd'un hizmetçisi Ebû Bekr b. Cabir şöyle nakleder:

"Ben, Ebû Dâvûd ile beraber Bağdat'ta bulunuyordum. Bir gün akşam namazını henüz kılmıştık ki kapı çalındı. Açtım, gelen zat, halife el-Mutemid'in kardeşi Emir Ebû Ahmed el-Muvaffak idi. İçeri girmek için izin istedi. Ebû Dâvûd izin verdi. Emir, Ebû Dâvûd'un huzuruna girip oturdu. Aralarında aşağıdaki konuşma geçti: Ebû Dâvûd :

"— Emirü'l-Mü'minin'in böyle bir vakiite gelmesinin sebebini öğrenebilir miyim, dedi.

— Üç şeyi rica için geldim.

— Buyurunuz.

— Birincisi Basra'ya göçüp orada yerleşmen. Bu sayede sizden ilim öğrenmek için talebeler her taraftan akın edip Basra'ya gelir. Zenci isyanı ile harap olan ve halkı dağılan bu şehir sayenizde mamur olup, nüfusu çoğalır.

— Evet, bu biri, ya ikincisi?

— İkincisi de çocuklarıma "Sünen" ini rivayet eder, hadis dersi verirsin.

— Üçüncü isteğiniz?

— Üçüncüsü de onlar için alelade her talebenin kabul edilemeyeceği özel sınıflar ihdas edersin. Çünkü halife ve emirlerin çocukları halkla beraber oturamazlar."

Ebû Dâvûd, Emir'in ilk iki isteğini kabul edebileceğini, belirttik'en sonra üçüncüsünü kabul edemeyeceğini şöyle ifade etmiştir :

"— Bu üçüncü isteğinize gelince onu kabul etmem mümkün değildir. Çünkü ilim hususunda insanların hepsi eşittir."

İşte Ebû Dâvûd'un Bağdat'tan gelip Basra'ya yerleşmesi böyle olmuştur. Ebû Bekr b. Cabir sözüne devam ederek diyor ki: "Emir'in çocukları da diğerleriyle beraber aynı sınıfta hazır bulunmaya başladılar. Şu kadar varki onlarla diğer talebelerin arası bir perde ile ayrılıyordu." (20)

Bu hadiseden :

a — Ebû Dâvûd'un büyük şöhretini,

b — Basra'ya gidip yerleşme sebebini,

c — Doğru bildiği fikir ve düşüncelerini zamanın idarecilerine —onlara ters bile düşse— çekinmeden söylediğini,

d — "İlimde herkes eşittir" diye eğitimde fırsat eşitliğini savunduğunu, öğreniyoruz.

e— Ayrıca Ebû Dâvûd'un Basra'ya hangi tarihte yerleştiği hakkında bize ipucu veriyor. Halife el-Mu'tez, kendisini tahta geçiren Türkler'in nüfuzunu kırmak için Afrika'dan zenciler getirip bunlardan bir muhafız birliği kurarak Basra dolaylarına yerleştirmişti. Daha sonra ayaklanan zenciler 257/871 tarihinde bir cuma namazı sırasında Basra'ya yaptıkları bir baskında şehri

(20) el-Menhel, I, 15-16; M.es-Sabbağ, a.g.mkl., s. 265-266; Ö.N. Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, I, 348; M. Zübeyr Sıddîkî, Hadis Edebiyatı Tarihi, s. 101.

baştan başa yağma etmişlerdi. 256/870 yılında halife olan el-Mutemid ancak 881 yılında zencileri kesin mağlubiyete uğratmıştı.(21) Buna göre Ebû Dâvûd'un Basra'ya yerleşmesi 881 tarihinden önce olamaz. Ebû Dâvûd 275/888 yılında öldüğüne göre Basra'ya ömrünün son 5-6 yılında yerleştiği anlaşılır.

V. Ölümü :

Ebû Dâvûd, müslümanlar ve islâm alemi için büyük hizmetlerde bulunup değerli eserler verdikten sonra 275/888 yılında Şevval ayının onbeşinde bir cuma günü bu dünyadan göçüp Hakkın rahmetine kavuşmuş, ömrü boyu sünnetine hizmet ettiği Resûlullah (s.a.v.)'in şefaatine mazhar olmaya gitmiştir. Basra'da Süfyan es-Sevri'nin kabrinin yanına defnedilmiştir.(22)

VI. Eserleri :

1 — **Es-Sünen** : Ebû Dâvûd denilince ilk akla gelen onun meşhur eseri es-Sünen'dir. Bundan ileride etraflıca bahsedeceğiz. Bunun dışında daha bir çok eserleri de vardır. Bunlardan tesbit edebildiklerimiz şunlardır :

2 — **EL-Merâsîl** : Hicri 1310 da Kahire de basılmıştır. Fuat Sezgin'in belirttiğine göre Türkiye ve Mısır'da yazma nüshaları mevcuttur.(23)

3 — **Mesâilü'l-İmâm'ı, Ahmed** :

Fıkıh bablarına göre tertip edilmiştir. Ebû Dâvûd bu eserinde Ahmed b. Hanbel'e yöneltilen soruları ve onun verdiği cevapları derlemiştir. Kitap, Kahire'de Reşid Rıza'nın tahkikiyle basılmıştır.(24)

4 — **İcâbâtühü alâ suâlâti Ebi Ubeyd Muhammed b. Ali Osman el-Acûri** :

Bu eser hadis usûlü ile ilgili, Ebû Dâvûd'un cerh, ta'dil, tashih ve ta'lil ile ilgili sorulara verdiği cevaplardan oluşan faydalı bir kitaptır. Fuat Sezgin'in belirttiğine göre Köprülü ve Paris kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcuttur.(25)

5 — **Risâletün fi vasfı te'lifihi likitâbi's-Sünen** :

İsminden de anlaşıldığı gibi Ebû Dâvûd bu risalesinde meşhur eseri "Sünen" ini tanıtmakta, kullandığı metod ve prensipleri bildirmektedir. Risâle hicri 1369 da Muhammed Zâhid el. Kevserî tarafından Kahire'de tahkik edilerek basılmıştır.(26) Ayrıca Riyad'da çıkan "Mecelletü Edvâi's-şerîa" da (yıl : 1396, sayı : 15) M. es-Sabbağ tarafından neşredilmiştir. Ebû Dâvûd'un şerhi olan Bezlü'l-mechûd fi halli Sünen-i Ebû Dâvûd'un mukaddimesinde de (I, 35-37) neşredilmiştir.

(21) B. Üçok, a.g.e., s. 108-109.

(22) İbn Hallikan, Vefeyât, II, 405; Zirikli, el-A'lâm, III, 182; el-Menkel, I, 16; İ.A., IV, 16.

(23) Fuat Sezgin, Târihu't-türâsî'l-arabî, c. 1, s. 296; M.es-Sabbağ, a.g., Mkl. s. 368.

(24) M. es-Sabbağ, ag. mkl., s. 268.

(25) Fuat Sezgin, a.g.e., I, 295; M.es-Sabbağ, a.g.mkl., s. 268.

(26) Fuat Sezgin, a.g.e., I, 295.

6 — Kitâbü'z-zühd :

Fuat Sezgin'in belirttiğine göre kitabın yazma nüshası Fâs'da Karaviyyûn kütüphanesinde mevcuttur.(27)

7 — Tesmiyetü'l-ihve, 'ellezine' 'ruviye' 'anhümü'l-hadis :

Sekiz varaka olarak Şam'da Zâhiriyye kütüphanesinde mevcuttur.(28)

8 — Esiletün, 'li Ahmed b. Hanbel ani'r-ruvâti ve's-sikâti ve'd-duafâ' :

Bu eser M. Nâsiruddîn el-Elbânî'nin belirttiğine göre Zâhiriyye kütüphanesinde mevcuttur. Baş tarafı noksandır. Ravilerin isimleri zayıf ve sıkı olmaları bir de memleketleri esas alınarak tertip edilmiştir.(29)

9 — Kitâbü'r-redd-i alâ ehli'l-kader :

Bunu İbn Hacer "Tehzibü't-tehzib" inde (IV, 170) nakletmiştir.

10 — Kitâbü'l-ba'si ve'n-nüşûr :

Breckelmann'ın belirttiğine göre Şam'da yazma nüshası mevcuttur.(30)

11 — el-Mesâilü'l-letî halefe aleyhâ el-İmam Ahmed :

Fuat Sezgin'in belirttiğine göre Şamda Zâhiriyye kütüphanesinde yazma nüshası mevcuttur.(31)

12 — Delâilü'n-nübüvve :

Bunu İbn Hacer "Tehzibü't-tehzib" (I, 6) nakletmiştir.

13 — en-Nâsîh ve'l-Mensûh : (bk. Tehzibü't-tehzib, IV, 170).

14 — Fedâilü'l-Ensâr : (bk. Tehzibü't-tehzib, I, 6).

15 — Müsnedü Mâlik : (bk. Tehzibü't-tehzib, I, 6).

16 — ed.Duâ : (bk. Tehzibü't-tehzib, I, 6).

17 — İbtidâü'l-Vahy : (bk. Tehzibü't-tehzib, I, 6).

18 — Ahbâru'l-Havâric : (bk. Tehzibü't-tehzib, I, 6).

19 — Kitâbü't-Teferrud : (bk. Tehzibü't-tehzib, I, 6).(32)

VII. Es-Sünen :

a — Sünen'in tarifi :

Hadis edebiyatı içerisinde önemli bir yer tutan "Sünen" şöyle tarif edilmiştir : "Taharret:en vasiyyete kadar bütün fikhî konulara dair hadisleri ih-

(27) Fuad Sezgin, a.g.e., I, 269; M.es-Sabbağ, a.g.mkl., s. 269.

(28) Aynı kaynaklar ve aynı sayfalar.

(29) M.es-Sabbağ, a.g.mkl., s. 269.

(30) M.es-Sabbağ, a.g.mkl., s. 270.

(31) Fuad Sezgin, a.g.e., I, 295; M.es-Sabbağ, a.g.mkl., s. 270.

(32) Ebû Dâvûd'un eserleri hakkında toplu bilgi için bk. F. Sezgin a.g.e., I, 291-296; M.es-Sabbağ, a.g.mkl., s. 268-270; Mürsel Sıradağ, Ebû Dâvûd Sünen'i Şerh ve Hâşiyeleri (D.İ.B. İstanbul (Haseki) Eğitim Merkezi Mezuniyet tezi 1978. Basılmamıştır).

tiva eden eserlere Sünen denir." Bunu : "Fıkıh bablarına göre tasnif edilmiş ahkâm hadislerini muhtevî kitaplara Sünen denir"⁽³³⁾ şeklinde tarif etmek de mümkündür. Sünenlerin şu üç özelliği taşıması gerekir :

1 — Sadece Hz. Peygamber'in hadislerini ihtiva edip içerisinde mevkuf ve maktu haberler bulunmamalıdır.

2 — Hadisler ahkamla ilgili olmalıdır.

3 — Hadisler fıkıh bablarına göre tasnif edilmiş olmalıdır.⁽³⁴⁾

Hadis edebiyatının en zengin kaynaklarından biri olan sünenler hicri ikinci asrın başlarından itibaren telif edilmeye başlamış, üçüncü yüzyılın ortalarında altın çağını yaşamış, hadis tarihinin en meşhur sünenleri bu dönemde telif edilmiştir.⁽³⁵⁾ Bu sünenlerden biri ve hatta en meşhuru müellifimiz Ebû Dâvûd'un "Sünen"idir.

b — Alimlerin takdiri :

Ebû Dâvûd'un es-Sünen'i alimler tarafından büyük kabul görmüş, "dünyanın harikası" "İslâmın mesnedi"(*) diye, takdirle karşılanmıştır. Ebû Dâvûd'un talebelerinden olup Sünen'ini rivayet eden İbnü'l-Arabî : "Kimin yanında Allah'ın kitabı ile Ebû Dâvûd'un Sünen'i varsa ilimden başka birşeye muhtac olmaz."⁽³⁶⁾ demiştir. Ebû Dâvûd'un Sünen'inin ilk şarihlerinden olan el-Hattâbî, İbnü'l-Arabî'nin bu sözüne işaretle şöyle der : "Şüphesiz bu böyledir. Allah Teâlâ dinle ilgili her şeyi kitabında zikretmiş, ancak bunlardan bazısının beyanını peygamberine bırakmıştır. Bu bakımdan Hz. Peygamber'in sünneti Kur'ân'ın beyanıdır. Ebû Dâvûd, Sünnet ve fıkıh ahkâmı ile ilgili hadisleri toplamak sûretiyle kendinden öncekilerin ve sonrakilerin yapmadıkları bir işi yapmış, Kur'ân ve kendi Sünen'inden başka bir şeye ihtiyaç bırakmamıştır."⁽³⁷⁾ Yine el-Hattâbî bu konuda şöyle der : "Din ilminde Ebû Dâvûd'un Sünen'i gibi kıymetli bir eser telif edilmemiştir. Bütün insanlar arasında büyük bir kabul görmüş, mezheplerinin farklılığına rağmen alimler ve fakihler arasında hakem olmuş, Irak, Mısır halkı ile dünyanın bir çok yerinde insanların itimad ettiği bir kitap olmuştur. Her ne kadar Horasan halkı arasında Muhammed b. İsmâil el-Buhârî ve Müslim b. Haccac'ın Sahih'leri ile onların metod ve şartlarını benimseyenlerinki itibar görmüşse de Ebû Dâvûd'un Sünen'i, tertibi ve fikhî hadisleri cemetmesi yönünden daha güzeldir. Ebû Dâvûd'dan önce ulemânın tasnif ettikleri kitaplar "câmi", "müsned" ve benzeri şekillerde idi. Bu kitaplar sünen ve ahkam hadisleriyle beraber ahbar, kasas, mev'ıza ve âdâb ile ilgili hadisleri de cemedi. Ama sırf Sünen (ahkam hadisleri) ne gelince, hiç kimse Ebû Dâvûd'un yaptığı gibi bunları etraflıca cem etmeye ve uzun hadisler içerisinde ihtisar etmeye yönelmemiştir. Bu sebeple onun

(33) İsmail L. Çakan, Hadis Edebiyatı, İst. 1985, s. 70.

(34) Mes-Sabbag, a.g.mkl., s. 272.

(35) Talat Koçyigit, Hadis Tarihi, Ank. 1977, s. 242.

(*) İ.A., IV. 16.

(36) el-Menhel, I, 17.

(37) T. Koçyigit, Hadis Tarihi, s. 246.

kitabı hadis bilginleri ve ulemâ tarafından büyük bir takdirle karşılanmış ve bunu elde etmek için yolculuklar yapılmıştır.” (38)

Daha bir çok bilgin Ebû Dâvûd'un es-Sünen'ini takdir edip över mahiyette sözler söylemiştir. Bizim gayemiz bunları derlemek olmadığı için bu kadarla yetiniyoruz.

c — Kitabın ismi :

Ebû Dâvûd'un hadis mecmuası “Sünen” adıyla bilinir. Anlaşıldığına göre bu ismi kitabına bizzat Ebû Dâvûd kendisi vermiştir. Mekke halkına kitabını tanıtmak için yazdığı mektubunda “siz Kitâbü's-Sünen'deki hadislerin bu konuda bildiğim hadislerin en sahihi mi olduğunu soruyorsunuz?” (39) diyerek bunu açıkca belirtir.

d — Hadis kitapları arasındaki yeri :

Ebû Dâvûd'un Sünen'i “Kütübü Sitte” diye bilinen ve bütün islam bilginlerince hüsnü kabul gören altı meşhur hadis kitabından biri olup Buhârî ve Müslim'in sahihlerinden sonra gelmektedir.

e — Telif tarihi :

Ebû Dâvûd'un Sünen'ini ne zaman ikmal ettiği kesin olarak bilinmemekle beraber genç denilecek yaşta ömrünün ortalarında telif ettiği anlaşılmaktadır. Nakledildiğine göre Ebû Dâvûd Sünen'i telif edince Ahmed b. Hanbel'e takdim etmiş, Ahmed b. Hanbel de beğenerek takdirlerini ifade etmiştir. (40) Ahmed b. Hanbel hicrî 241 yılında öldüğüne göre Ebû Dâvûd Sünen'ini bu tarihten önce ikmal etmiş olmalıdır.

f — Sünen'in ihtiva ettiği hadisler :

Ebû Dâvud, Sünen'ini yazmış olduğu beşyüz bin hadis içerisinde dörtbin sekiz yüzünü seçerek meydana getirdiğini söyler ve “bu kadar hadis içerisinde insana dini için dört tanesi yeterlidir.” (41) der: Bu hadisler :

1 — “Ameller niyetlere göredir...” (إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ)

2 — “İnsanın kendisine faydalı olmayan şeyleri terketmesi, islamîyetinin güzelliğinden, iman olgunluğundandır. (مِنْ حُسْنِ إِسْلَامِ الْمَرْءِ تَرْكُهُ مَا لَا يَغْنِيهِ)

3 — “İnsan kendi nefsi için istediği şeyi din kardeşi için de istemedikçe gerçek mümin olamaz.” (لَا يَكُونُ الْمُؤْمِنُ مُؤْمِنًا حَتَّى يَرْضَى لِأَخِيهِ مَا يَرْضَاهُ لِنَفْسِهِ)

4 — “Helal belli ve açıktır, haram da açıktır. Bu ikisi arasında bir takım şüpheli şeyler vardır. (Harama düşmemek için şüpheli şeylerden sakınmak

lazımdır.)” (الْحَلَالُ بَيْنٌ وَالْحَرَامُ بَيْنٌ وَبَيْنَ ذَلِكَ أُمُورٌ مُشْتَبِهَاتٌ)

(38) Avnu'l-Ma'bûd, XIV, 200.

(39) M. es Sabbağ “Risâletü Ebi Dâvûd ilâ ehl-i Mekke fi vâsfi Sünenih”, Mecelletü edvâi's-şerîa (hicrî 1394, Riyad), sayı, 15, s. 276.

(40) İbn Hallikan, Vefeyât, II, 404; İbn Hacer, Tehzîbü't-tehzîb, IV, 171.

(41) İbn Hallikan, Vefeyât, II, 404.

Muhammed Muhyiddin Abdülhamid dört ciltlik "Sünen-i Ebî Dâvûd" mukaddimesinde Sünen'in 35 kitap, ve 1871 babtan meydana geldiğini ve toplam 5274 hadis ihtiva ettiğini belirtir.(42)

Ebû Dâvûd'un Sünen'i Concordance'a göre 40 kitap ve 1813 babtan oluşmaktadır. Biz bunu esas alarak sırasıyla Sünen'de bulunan kitapları ve her kitabın ihtiva ettiği bab sayısını vermek istiyoruz :

Kitap numarası	Kitap ismi :	Her kitabın ihtiva ettiği bab sayısı
1	et-Tahâre	139
2	es-Salât	251
3	Salâtü'l-İstiskâ'	11
4	Salâtü's-Sefer	20
5	et-Tatavvu'	27
6	Şehru Ramadan	10
7	es-Sücûd	8
8	el-Vitr	32
9	ez-Zekât	46
10	el-Lükata	—
11	el-Menâsik	96
12	en-Nikah	49
13	et-Talâk	50
14	es-Savm	81
15	el-Cihad	170
16	el-Edâhi	25
17	el-Vesâyâ	17
18	el-Ferâid	18
19	el-Haracü ve'l-imâretü ve'l-Fey'	41
20	el-Cenâiz	80
21	el-eymanü ve'n-Nüzür	25
22	el-Büyû'	90
23	el-Akdiyye	31
24	el-İlm	13
25	el-Esribe	22
26	el-Et'ime	54
27	et-Tıb	24
28	el-Atâk	15
29	el-Hurûf ve'l-Kirâât	—
30	el-Hammâm	2
31	el-Libas	45
32	et-Tereccül	21
33	el-Hâtem	8
34	el-Fiten	7

(42) Ebû Dâvûd, Sünen, I, 13.

35	el-Mehdî	—
36	el-Melâhim	18
37	el-Hudûd	38
38	ed-Diyât	38
39	es-Sünne	29
40	el-Edeb	169

Yukarıdaki şemadan da anlaşılacağı üzere her kitap muhtelif bablardan meydana gelmektedir. Ancak 10, 29, ve 35 inci kitapların babları yoktur.

Kitaplar ihtiva ettikleri bab sayısı bakımından da eşit değildir. "et-Tahâre", "es-Salât" "el-Cihad" ve "el-Edeb" kitapları yüzden fazla babı ihtiva ettikleri halde meselâ "el-Hammâm", "es-Sücûd", "el-Hâtem" ve "el-Fiten" kitaplarındaki bab sayısı 10 un altındadır.

Genellikle her bab altında az sayıda hadis vardır. Çünkü Ebû Dâvûd'un gayesi o konudaki bütün hadisleri toplamak değildir. Bu hususu kitabını tanıtmak için yazmış olduğu risalesinde şöyle belirtir: "Bir babda bir çok sahih hadis bulunsa da ben bunların bir veya ikisini yazmakla yetindim. Çünkü çok şey yazmaktansa, kolay istifade edilmesini düşündüm." (*) Fakat nadiren de olsa bu genel kaidenin dışına çıktığı olur. (bk. Bâbu ref'i's-savti bi'l-kırâeti fi salâti'l-leyli, Sünen, II, 37).

Bab başlıkları kısa ve vecizdir. Bazen bab başlıkları soru şeklinde verilir. (bk. K.et-Tahâre, bab; 6, 8, 26) Bazı bablar tercemesiz olarak sadece "bâbun" diye verilir (bk: Sünen, I, 198). Sünen-in "Kitap" ve "Bab"larıyla ilgili bu özelliklerini belirttikten sonra şimdi de diğer özelliklerini özetlemeye çalışalım :

g — Sünen'in Özellikleri :

1 — Sünen, isminden de anlaşıldığı gibi ahkâm hadislerini ihtiva etmektedir. Hatta bu yüzden İmam Gazâlî "bir müctehid için Ebû Dâvûd'un Sünen'indeki ahkâm hadislerini bilmek yeterlidir."(**) demıştır.

2 — Ahmed b. Hanbel ve el-Buhârî gibi Ebû Dâvûd da Sünen'i için mukaddime yazmamıştır. Ancak Mekke halkını Sünen'ini tanıtmak için yazmış olduğu risale, Sünen'i için bir mukaddime mahiyetindedir.

3 — Bir babda bir hadisi iki veya üç tarikden rivayet ettiği olur. Bunun sebebini Ebû Dâvûd adigeçen risalesinde şöyle belirtir: "Bir babda bir hadisi iki veya üç tarikten rivayet ederek tekrar ettimse bu, hadise dair bunların birinde ziyade bir söz rivayet edilmiş olduğundan dolaydır" (misal olarak bk. Sünen, I, 17, Hadis No: 63, 64).

4 — Hadisleri ihtisar ettiği de olur. Kendisi şöyle der: "Bazen uzun bir hadisi ihtisar ettiğim de olmuştur. Çünkü hadisi olduğu gibi yazsam işitenlerden bazıları fıkıh (çıkartılacak hüküm) o hadisin neresinde olduğunu farkedemez." (bk. Sünen, IV, 199, H. No: 4600)

(*) Edvâu's-seria s. 276.

(**) M.es-Sabbağ, a.g.mkl., s. 275.

5 — Râvinin kimliğini açıklar: (bk. Sünen, 1, 3, H. No: 10; 1, 9, H. No: 35; IV, 80, H. No: 4178; IV, 119, H. No: 4327)

6 — Seneddeki kopukluğu belirtip hadisin mürsel (Sünen, I, 93, 104), Mevkuf (1, 17, 45) olduğunu belirtir.

7 — Hadisin zayıf olduğunu belirtir (1, 4; IV, 159, 369)

8 — Hadisi belli yöre halkı rivayet etmişse bunu belirtir. (I, 92; IV, 90, 162)

9 — Kelime açıklaması yapar. (1, 123; IV, 10, 85, 137)

10 — Bazen hadisi açıkladığı da olur (IV, 196)

11 — Bazende fikhî görüşlerini belirtir. (1, 41, H. No: 159)

12 — Bazı durumlarda bir konuda bir kaç hadisi naklettikten sonra çıkarılacak hükme işaret eder. (1, 26, H. No: 108; 1, 94, H. No: 342)

13 — Hadisde geçen yerler hakkında bilgi verir. (1, 18, H. No: 67; I, IV, 114, H. No: 4308)

h — Sünen'deki hadislerin dereceleri :

Ebû Dâvûd bizzat kendisi Sünen'indeki hadisler hakkında şöyle der : "Kitabıma sahihi, sahihe benzeyeni ve sahihe yakın olan hadisleri aldım. Çok zayıf olan (şiddetli vehn) açıkladım. Hakkında bir şey söylemediğim hadisler salihdir. Bunların bir kısmı diğerlerinden daha sahihtir." (43) İbnü's Salâh Ebû Dâvûd'un bu sözlerini naklettikten sonra şöyle der : "Buna göre Ebû Dâvûd'un Sünen'inde hakkında açıklama yapmadığı hadisler —Sahihayn'in birinde yok ve kimse de sahih olduğunu belirtmemişse— Ebû Dâvûd'a göre hasen'dir." (44)

el-Bukâfi ise Ebû Dâvûd'un bu sözünü şöyle değerlendirir : Ebû Dâvûd'un Sünen'indeki hadisler altı nevidir :

1 — Sahih : Bununla "sâhîh lizâtihi"yi kasetmiş olabilir.

2 — Sahihe benzeyen : Bununla "sahih ligayrihi"yi kasetmiş olabilir.

3 — Sahihe yakın olan : Bununla "hasen lizâtihi"yi kasetmiş olabilir.

4 — Zayıf, kendisinde "şiddetli vehn" olan hadisler : Müellif bunları açıklar.

5 — "Hakkında birşey söylemediğim hadisler salihdir" dedikleri. Bu ifadede kendisinde "şiddetli vehn" olmayan hadisler anlaşılır. Bu tür hadisler başka rivayetlerle teyid edilmezse sadece itibar için elverişli olur.

6 — Başka rivayetlerde teyid edilirse "hasen ligayrihi" olur. (45)

Zehebî ise Ebû Dâvûd'un Sünen'indeki hadisleri altı kısma ayırıp kuvvet derecesine göre şöyle sıralar :

1 — Buhârî ve Müslim'in birlikte kitaplarına aldığı hadisler. (Sünen'in yarısı böyledir.)

2 — Buhârî ve Müslim'den sadece birinin tahric ettiği hadisler.

3 — Buhârî ve Müslim'de olmadığı halde "isnadı ceyyid" olan, şaz ve illetli olmaktan salim olan hadisler.

(43) Ahmed Muhammed Şakir, el-Bâisü'l-hasîs, Kahire 1979, s. 34.

(44) Aynı eser, s. 34.

(45) Keşfü'z-zunûn, II, 1005; M.es-Sabbag, a.g.mkl., s. 284; İsmail L. Çakan, a.g.e., s. 72-73.

4 — Salih isnadla rivayet edilip iki ve daha çok leyyin isnadla geldiği için alimlerce kabul edilen hadisler.

5 — Râvisinin hıfzı noksan olduğu için senedi zayıf olan hadisler. Ebû Dâvûd bu tür hadisler hakkında genellikle sükût eder.

6 — Ravisi yönünden zaafı açık olan hadisler. Ebû Dâvûd bu tür hadislerde genellikle susmaz. Bazen de ravisinin şöhret ve nekaretinren dolayı sükût ettiği olur.⁽⁴⁶⁾

i — Sünenin rivayetleri :

Ebû Dâvûd'un Sünen'ini kendisinden rivayet eden talebelerinin sayısı gerçekten çoktur. Böyle olması normaldir. Çünkü Ebû Dâvûd Sünen'ini telif ettikten sonra kırk seneye yakın bir müddet okutma imkanı bulmuştur. Bunlar içerisinde 5'i meşhur olmak üzere dokuz tanesinin isminden bahsedilmektedir. Bunlardan kısaca bahsetmek istiyoruz :

1 — el-Lü'lûî nüshası : Ebû Ali Muhammed b. Ahmed b. Amr el-Lü'lüf el-Basrî (Ö. 330) nin nüshası en sahih nüshadır. Ebû Dâvûd'dan Sünen'ini defalarca dinleme bahtiyarlığına erişen el-Lü'lüf en son olarak Ebû Dâvûd'un öldüğü yıl olan 275 de dinleyip yazmıştır. Bu bakımdan bunun rivayet ettiği nüsha meşhur ve yaygındır. Ebû Dâvûd üzerine yapılan çalışmaların bir çoğunda bu nüsha esas alınmıştır.

2 — İbn Dâse nüshası : Ebû Bekr b. Muhammed b. Abdurrazzak b. Dâse et-Temmâri el-Basrî (Ö. 346) nin nüshası Mağrib'de meşhur olup el-Lü'lüf nüshasına yakındır. Aralarındaki fark sadece bir takım takdim ve tehirden ibarettir. Ebû Dâvûd'un ilk şarihi olan Ebû Süleyman el-Hattâbî (Ö. 388/998) İbn Dâse'nin talebesidir.

3 — er-Remlî'nin nüshası : Ebû İsâ İshak b. Mûsâ b. Saîd er-Remlî (Ö. 320) nin rivayet ettiği nüsha da İbn Dâse'nin nüshasına yakındır.

4 — İbnü'l-A'râbî nüshası : İbnü'l-A'râbî diye meşhur olan Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyâd b. Bisr b. Dirhem el-Basrî (Ö. 340), in rivayet ettiği nüsha nokсандır. Kitâbü'l-Fiten, Kitâbü'l-Melâhim, Kitâbü'l-Hurûf ve'l-Kırâât, Kitâbü'l-Hatem ile Kitâbü'l-Libas'ın yarısına yakın kısmı bu nüshada yoktur. Ayrıca Kitâbü't Tahare, Kitâbüs Salât ve Kitâbü'n-Nikâh bölümlerinde bir çok noksan sayfa vardır.⁽⁴⁷⁾

5 — Ebü'l-Hasen el-Verrâk nüshası : Ebü'l-Hasen Ali b. el-Hasen b. el-Abd el-Ensârî (Ö. 328) nin rivayet ettiği nüshada el-Lü'lüf'nin nüshasında olmayan bir takım farklı rivayetler vardır. Ebü'l-Hasen, Ebû Dâvûd'dan Sünen'i-altı defa işittiğini belirtir.⁽⁴⁸⁾

Bunların dışında şu isimlerden de bahsedilmekte fakat haklarında fazla bilgi verilmemektedir: Ebû Usâme Muhammed b. Abdü'l-Melik er-Ruâsî, Ebû

(46) M.es-Sabbâğ, a.g.mkl., s. 284 (Kavâidü't-tahdîs, s. 232 den naklen)

(47) Meselâ İbn Dâse'nin rivayetinde "Kitâbü'l-Cenâiz", Kitâbü'l-Salât'tan sonra, Kitâbü'z-Zekât'tan öncedia. El-Lü'lüf'nin rivayetinde ise "Kitâbü'l-Cenâiz" Kitâbü'l-Harac ve'l-İmâre'den sonradır.

(48) Avnü'l-Ma'bûd, XIV, 202-204; el-Menhel, I, 10; M.es-Sabbâğ, a.g.mkl., s. 278.

Sâlim Muhammed b. Saîd el-Cülûdî, Ebû Amr Ahmed b. Ali b. el-Hasen el-Basrî, Ebu't-Tayyib Ahmed b. İbrâhim b. Abdurrahman el-Uşnânî.(49)

j — Yazma / nüshaları :

Ebû Dâvûd'un Sünen'inin her esere nâsîp olmayan bir çok yazma nüshası mevcuttur. Fuad Sezgin "Târîhu't-türâsî'l-Arabî" isimli eserinde (I, 291-292) bu nüshaların bulunduğu kütüphaneleri, numaralarını ve istinsah tarihlerini vermiştir. Biz sadece ülkemizde bulunan kütüphanelerin isimlerini vermekle yetineceğiz. Daha fazla bilgi isteyen adigeçen kaynağa bakabilir. Bu kütüphaneleri şöyle sıralayabiliriz: Yeni Cami, Ayasofya, Nurosmaniye, Köprülü, Murat Molla, Salim Ağa, Şenid Ali, Hekim Ali, Fatih, Cârullah, Hasan Hüsnü, Hamidiye, Halid Efendi, Mehr-i Şah, Lâleli, Reîsü'l-Küttâb, Feyzullah Efendi, Atif Efendi, İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi ve Sîb Kütüphanesi.

k — Baskıları :

Ebû Dâvûd'un Sünen'inin bir çok baskısı yapılmıştır. Hicrî 1271-1272 de Dehli'de, hicrî 1280 de Kahire'de, milâdî 1840, 1877, 1888 yıllarıyla hicrî 1305, 1318 de Luknov'da, 1321 de Haydarâbâd'da, hicrî 1310 ve 1320 yıllarında Zürkânînin Muvatta şerhinin kenarında Kahire'de basılmıştır. Mısırda 1935 yılında Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd'in tahkik ve ta'likî ile gerçekleştirilen baskı 4 cild olup baskı 1950 yılında tekrar edilmiştir.(50)

m — Üzerinde yapılan çalışmalar :

A — Şerhler :

Ebû Dâvûd'un Sünen'ine bir çok bilgin şerh ve haşiye yazmış olup bunların bir kısmı yazma ve bir kısmı da matbudur. Biz bunlardan sadece matbu ve mütedâvel olanları belirtmek istiyoruz (51)

1 — Meâlimü's-Sünen : Müellifi Ebû Süleyman Ahmed (Hamd) b. Muhammed b. İbrahim el-Hattâbî (Ö. 388/998) dir, Eseri, Ebû Dâvûd'un Sünen'inin ve hatta eldeki bilgilere göre hadis şerhlerinin ilkidir. Muhtasar ve faydalı bir şerhtir. Müstakil ve Sünen-i Ebî Dâvûd'la beraber baskıları mevcuttur. el-Hattâbî önce garip ve açıklanılmasına ihtiyaç duyulan kelimelerin şerhlerini yapar. Sonra cümleden kasdedilen manayı açıklar, hadisin manasını verir. Görünüşte birbiriyle çelişir durumda olan hadislerin arasını telif eder. Daha sonra hadisten çıkartılan fikhî hükümleri ve bu husustaki ulemanın görüşlerini naklederek bunlar arasında tercihte bulunur.

Hafız Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrahim el-Makdisî (Ö. 765) bunu ihtisars ederek "Ucâletü'l-âlim m'in kitâbî'l-meâlim" (عجالة العالم من كتاب المعالم)

ismini vermiştir.(52)

(49) aynı eser ve sayfalar.

(50) Fuad Sezgin, a.g.e., I, 292.

(51) Bu hususta daha fazla bilgi için bk. Keşfü'z-zunûn II, 1004-1005; Avnü'l-Ma'bûd, I, 6-7; F. Sezgin, a.g.e., I, 292-294; M.es-Sabbağ, a.g.mkl., s. 316 ve dev.

(52) Keşfü'z-zunûn, II, 1005; M.es-Sabbağ, a.g.mkl, s. 317.

2 — Avnü'l-Ma'bûd şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd : Müellifi Hind ulemasından Ebu't-Tayyib Şemsü'l-Hak el-Azîmâbâdî'dir. Hicrî 1322 de Delh'de dört cilt olarak basılan eserin 1968 tarihli Medine baskısı kullanışlı olup 14 cilttir. İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'nin "Tehzîl"i de sayfa atlarında verilmiştir. Ebû Dâvûd'un en yaygın şerhidir. Müelif mukaddimesinde Sünen'de geçen hadisleri her hangi bir tercih yapmadan ve mezhep delillerini zikretmeden manâlarını açıklamaya çalışacağını ifade eder.⁽⁵³⁾ Hadisde geçen garib kelimeler üzerinde durur, muğlak ifadeleri halletmeye çalışır. Varsa hadisi rivayet eden diğer kitapları kaydeder, hadisin sıhhati hakkında bilgi verir. Abdurrahman Muhammed Osman'ın zabt ve tahkiikiyle yapılan yukarıda sözünü ettiğimiz 14 ciltlik baskıda sayfanın üst tarafında metin harekeli olarak verilmiş, hadis ve bablar numaralanmıştır. Buna göre Sünen'deki hadislerin sayısı 5252 dir.

3 — Bezlü'l-mechûd fî halli Ebî Dâvûd : Müellifi Halil Ahmed es-Sehârenfôrî'dir. Çağımız âlimlerinden olan es-Sehârenfôrî hicrî 1267 de Hindistan'ın bir kasabası olan Sehârenfôr'da dünyaya gelmiştir. İslâmî ilimlerin çeşitli sahalarında geniş kültüre sahip olan ve medreseler idare eden es-Sehârenfôrî özellikle hadis sahasında adı geçen eseriyle temayüz etmiş ve 1346/1927 de Medine'de vefat etmiştir. Bezlü'l-Mechûd, yirmi cilt olup on mücellled halinde matbudur. Esere bir mukaddime yazan meşhur alim ve mütefekkir Ebu'l-Hâsen Ali en-Nedvî, eserin yazılış sebebini iki şeye bağlar :

a — Müellifin hadise karşı duyduğu derin sevgi ve ona hizmet hırsı,

b — Hadis ve fıkıh sahasında söz sahibi hanefî bir alime ait geniş bir Ebû Dâvûd şerhinin olmaması.

Eserin sayfa başlarında Sünen'in metni harekesiz olarak verilmiş, aşağıda şerhleri yapılmıştır. Şarih mukaddimesinde eserini hazırlarken hadislerin şerhinde; Aliyyü'l-Kârî'nin "Mirkât"ına, İbn Hacer'in "Fethu'l-bârî"sine, Bedrüddîn el-Aynî'nin "Umdetü'l Kârî" sine; fikhî meselelerde el-Kâsânî'nin "Bedâiu's-sanâyi" sine müracaat ettiğini belirtmektedir.⁽⁵⁴⁾ Şarih, hadis-i şeriflerin açıklanmasında adı geçen eserlerden yararlandıktan sonra kendi tercihlerini de ortaya koyar.

4 — el-Menhelî'l-azbü'l-mevrûd şerhu Süneni'l-İmamı Ebî Dâvûd :

Şarihi, çağdaş bilginlerden Mahmut Muhammed Hattab es-Sübki'dir. Mısır Ezher ulemâsından olan es-Sübki eserin mukaddimesinde, hicrî 1343 de arkadaşlarıyla Ebû Dâvûd'un Sünen'ini okumaya başladıkları zaman, Sünen'in nüshalarının nadir olduğunu, talebelerin bunu bulmakta güçlük çektiklerini, bu sebeple Sünen'in baskısını gerçekleştirmek istediğini, daha sonra kendisinden kapsamlı bir şerh yazılmasının istendiğini ve Allah'dan yardım dileyerek eserini yazmaya başladığını bildirir. es-Sübki kitabına uzunca bir mukaddime ile başlayıp hadis usûlü hakkında bilgi verir, kısaca Ebû Dâvûd ve Sünen'ini tanıtır. Eserinde takip ettiği metod genellikle şöyledir :

Bab başlıklarını etraflıca açıklar.

(53) bk. Avnu't-Ma'bûd, I, 11.

(54) Bezlü'l-mechûd, I, 44.

Hadisi harekeli olarak verdikten sonra önce "Ricâlü'l-hadis" başlığı altında senedde ismi geçen raviler hakkında bilgi verir.

Sonra "Ma'ne'l-hadis" başlığı altında hadisde geçen kelimeler hakkında bilgi verir ve hadisi başka bir şerhe ihtiyaç bırakmayacak şekilde etraflıca izah eder.

Daha sonra "fıkhu'l-hadis" başlığı altında hadisten çıkartılan hükümleri verir, mezheplerin ve diğer ulemanın görüşlerini ve varsa delillerini açıklar.

En son olarak da hadisi rivayet eden diğer hadis kitaplarına işaret eder.

Ne var ki bu kadar güzel ve doyurucu olan el-Menhel, noksan kalmış bir şerhtir. Es-Sübki, Sünen'in Kitâbü'l-Menâsik'ine kadar şerhetmiş fakat bitiremeden hicri 1352 yılında vefat etmiştir. Eser 5 mücellid içerisinde 10 cilt olarak basılmıştır.

Müellifin vefatı üzerine oğlu Emin Mahmud Hattâb tarafından "Fethu'l-Meliki'l-ma'bûd tekmiletü'l-menhelî'l-azbi'l-mevrûd" adıyla 4 ciltlik bir tekmile yazılmıştır. Fakat yine Sünen'in şerhi bitmemiş, bu haliyle ancak yarısı şerhedilmiştir. Daha sonra Mustafa b. Ali el-Feyyûmî, el-menhel için bir "Miftah" (kullanma anahtarı) hazırlayarak bu eserden pratik olarak istifade edilmeyi sağlamıştır.

B — İhtisar çalışmaları :

Bir kısım müellifler de Sünen'in hadislerinden seçmeler yaparak ihtisar etmişlerdir. Bunların en meşhuru Abdü'l-Azîm Hafız el-Münzirî (Ö. 656) nin "el-Müctebâ" olarak bilinen "Muhtasarü Sünen-i Ebî Dâvûd" udur. el-Münzirî Muhtasar'ını Sünen'in tertibi üzerine yapmıştır. Her hadisten sonra hadis aynen veya benzer şekilde Kütüb-i sittenin kalan beş kitabında rivayet edilmişse onlara işaret eder. Hadisin sihhati hakkında bilgi verir, yer yer hadisi şerhettiği de olur. Bu bakımdan kıymetli bir eser olup matbudur. Yukarıda sözünü ettiğimiz İbn Kayyım el-Cevziyye (Ö. 751 h.) nin bunun üzerine bir tehzibi vardır.

Fuad Sezgin'in belirttiğine göre (55) Muhammed b. el-Hasen b. Ali el-Belhî de Sünen ihtisar etmiştir.

C — Diğer çalışmalar :

Ebû Dâvûd'un Sünen'i üzerine yapılan daha bir çok çalışma vardır. Biz bunlardan bir kaçını sadece satır başlarıyla belirtmekle yetineceğiz :

Zekeriyâ es-Sâcî (Ö. 307) Sünen'deki hadislerden manası Kur'ân ayetlerini tekdî, tafsil ve tefsir edenleri cem edip bir araya getirmiştir. (56)

Ebû Ali Hüseyin b. Muhanuned b. Ahmed el-Ceyyânî (Ö. 498) "Tesmiyetü Şüyûhi Ebî Dâvûd" adıyla bir eser meydana getirmiştir. (56)

Sirâcüddin Ömer b. Ali'nin (Ö. 804), "Zevâidü's-Sünen ale's-Sahihayn" adıyla bir çalışması mevcuttur. (57)

Hadis kitapları içerisinde önemli bir yeri olan Ebû Dâvûd'un Sünen'i memleketimizde de Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Haseki Eğitim Merkezinde kursiyerlere ders kitabı olarak okutulmaktadır.

Müellifini ve üzerinde çalışmaları rahmetle anar, ruhları şâd olsun deriz.

(55) Târihu't-türâsi'l-Arabî, I, 295.

(56) bk. Fuad Sezgin, a.g.e., I, s. 295.

(57) Keşfü'z-zunûn, II, 1004.

KAYNAKLAR

- 1 — Ebû Dâvûd, Sünen, Beyrut, tarihsiz, (4 ciltlik Muhammed Muhyiddin Abdulhamid neşri).
- 2 — Fuad Sezgin, Târihu't-türâsi'l-arabi, Medine 1983, (Arapçaya çeviren Mahmud Fehmi Hicâzî)
- 3 — Halil Ahmed es-Seharenföri, Bezlü'l-mechûd fi halli Ebi Dâvûd, Beyrut, tarihsiz.
- 4 — İslâm Ansiklopedisi, Ebû Dâvûd maddesi, c. IV.
- 5 — İsmail Lütfi Çakan, Hadis Edebiyatı, İst. 1985.
- 6 — Hacı Halife (Kâtip Çelebi), Keşfü'z-Zunûn, İst. 1943.
- 7 — Hayreddin Zirikli, el-A'lâm, Beyrut, tarihsiz.
- 8 — İbn Hacer el-Askalânî, Tehzîbü't-tehzîb, Haydarâbâd 1352 h.
- 9 — İbn Hallikan, Vefeyâtü'l-a'yân, Beyrut, tarihsiz.
- 10 — A. Muhammed Şakir, el-Bâisü'l-hâsîs şerhu ihtisârı ulûmü'l-hadîs, Kahire, 1979.
- 11 — Muhammed es-Sabbâğ, "Dirâsetün mühimme fi Ebi Dâvûd ve Sünenih", Mecelletü'l-buhûsi'l-İslâmiyye, c. 1, sayı : 1.
- 12 — Muhammed es-Sabbâğ, "Risâletü Ebi Dâvûd ilâ ehi-i Mekke fi vasfı Sünen'ih", Mecelletü edvâi's-şeria, (Riyah, hicri 1394, sayı: 1).
- 13 — M. Zübeyr Siddiki, Hadis Edebiyatı Tarihi, İst. 1966 (Y.Z. Kavakçı tercümesi).
- 14 — Mahmud Muhammed Hattab es-Sübki, el-Menhelü'l-azbü'l-mevrûd şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd, el-Mektebetü'l-İslâmiyye baskısı, tarihsiz.
- 15 — Ömer Nasûhi Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, İst. 1973.
- 16 — Şemsü'l-Hak el-Azîmâbâdî, Avnü'l-Ma'bûd şerhu Sünen-i Ebi Dâvûd, Medine 1968.
- 17 — Talat Koçyigit, Hadis Tarihi, Ankara 1977.
- 18 — Yâkut, Mu'cemü'l-büldân, Mısır, 1960.